

CONSIDERAȚII ASUPRA IMPLICĂRII DOBROGEI ȘI ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE DIN SPAȚIUL MEDITERANEANO-PONTIC DIN DECENIUL OPT AL SECOLULUI AL XIV-LEA

Vasile Mărculeț

Abstract: *In the 14th century, international relations in the Mediterranean-Pontic region were dominated by the two rival Italian sea powers, Venice and Genoa. Due to its complex ramifications, the tensed development of the Genoese-Venetian relations in the 8th decade of the 14th century played a crucial part in the progress of international relations in the entire region. Since the beginning of the 8th decade of the 14th century, the tensions between the two rival republics broke out violently. Consequently, pursuing their own interests, other powers in the Mediterranean-Pontic area joined them. Amongst them there were Walachia and the Despotate of Dobruđja. How Genoa's and Venice's Pontic policy determined the foreign policy Dobruđja's and Walachia's foreign policy, what was the involvement of the two Romanian Principalities in the disputes between Genoa, Venice and their allies, which side they supported, what were the consequences and the results, are only few of the aspects that we are trying to elucidate in the present study.*

Keywords: *The Lower Danube, Wallachia, The Despotate of Dobruđja, The Despotate of Dristra, Dobruđja, Venice, Genoa, Byzantine Empire, Byzance, Constantinople, Trebizond, Dristra*

Cuvinte cheie: *Dunărea de Jos, Țara Românească, Despotatul Dobrogean, Despotatul Dristrei, Dobrogea, Veneția, Genova, Imperiul Bizantin, Bizanț, Constantinopol, Trapezunt, Dristra*

În cursul secolului al XIV-lea relațiile internaționale din spațiul mediteraneano-pontic au stat sub semnul desfășurării raporturilor dintre cele două thalassokrații italiene concurente și rivale, Veneția și Genova. Prin complexele sale ramificații, evoluția tensionată a raporturilor genovezo-venețiene din deceniul opt al secolului al XIV-lea a determinat în mod decisiv însăși derularea relațiilor internaționale din întreaga zonă. În consecință, de o parte sau de alta, s-au aliniat, în funcție de interesele proprii, și alte puteri din bazinul mediteraneano-pontic. Între acestea s-au numărat și Despotatul Dobrogean și Țara Românească. Cum a determinat politica pontică a Genovei și Veneției orientarea politică externă a Dobrogei și Țării Românești, care a fost implicarea celor două state românești în disputele genovezo-venețiene sau ale aliaților acestora, de care parte și cu ce consecințe și rezultate s-au angajat ele, sunt numai câteva aspecte pe care vom încerca să le elucidăm în studiul prezent.

Disputa pentru controlul litoralului vest-pontic și a gurilor Dunării. Reglementările păcii genevezo-venețiene de la Milano (1 iunie 1355), încheiată în urma medierii seniorului de Milano, Metteo Visconti, nu a fost în măsură să așeze pe o bază trainică relațiile genovezo-venețiene din spațiul mediteraneano-pontic, caracterizate printr-o concurență acerbă și o rivalitate neîntreruptă. Încă de la începutul deceniului opt al secolului al XIV-lea tensiunile din relațiile dintre cele două republici rivale vor răbufni cu putere. Primele manifestări ale acestor tensiuni se vor produce în octombrie 1372 cu ocazia încoronării, la Famagusta, a noului rege al Ciprului, Pierre II de Lusignan (1369-1382), ca rege al Ierusalimului, când între venețieni și genovezi au loc ciocniri sângeroase¹. Pretențiile exagerate ale Genovei privind valoarea

¹ Daru 1853, 52; Diehl 2006, 64; Norwich 2003, 243; Hadjidemetriou 2004, 140.

despăgubirilor, respinse de regele Ciprului, vor conduce la un scurt și violent război între cele două părți (1373-1374). În cursul desfășurării acestuia, genovezii devastează orașele Limasol și Pafos, ocupă Nicosia, Kyrenia și Famagusta, care vor rămâne în stăpânirea lor (1374)².

Cu o situație similară se confrunta Genova și în Pontul de Vest, unde comuna ligurească își vedea contestate pozițiile de către despotul Dobrotici (1348-1385/1386), întemeietorul Despotatului Dobrogean³, cu care își disputa stăpânirea asupra zonelor de la gurile Dunării și controlul asupra schelelor de grâu și a debușeelor comerciale din bazinul vest-pontic. Conflictul dobrogeano-genovez, declanșat în a doua jumătate a anului 1360 și prelungit până în 1386-1387, va înregistra maxima sa amploare, întâmplător sau nu, tocmai în perioada anilor 1373-1375⁴.

O serie de acte genoveze, redactate la Lykostomo între 18 și 20 septembrie 1373, confirmă capturarea de către vasele despotului dobrogean a mai multor nave genoveze, inclusiv a unei galere de luptă a cărei misiune era aceea de a asigura „*apărarea insulei Licostomo*”, în timpul unei misiuni de însoțire spre Pera a unui vas comercial⁵. Pierderea suferită, deosebit de gravă în economia conflictului, l-a determinat pe guvernatorul genovez al insulei, Luciano de Negri, ca la 18 septembrie, în vederea compensării acesteia, să facă apel la *Mahona* locală „*in armamento et furnimento galeae ad custodiam dictae insulae deputatae et quam pluribus aliis variis et divertis serviciis necessariis dictae insulae*”⁶. Conform aceluiași act, cheltuielile necesare pentru înarmarea și aprovizionarea galerei solicitate se ridicau la o cantitate de „*sommi de Licostomo*” în valoare de 674 hyperperi 19 karați „*ad sagium Peyre*”⁷.

Iminenta închidere a rutei maritime ce lega Caffă, din Crimeea, de Pera, din Bospor, de-a lungul litoralului vest-pontic, de către navele despotului Dobrotici, a determinat angajarea masivă în conflict a Caffei și Perei. Actele *Massariei* din Caffă confirmă înarmarea la 15 februarie și respectiv la 12 octombrie 1374 a galerelor comandate de Martino di Mari și Paolo di Reza, din „*causa guerre Dobrodize*”⁸. Din nou, la 13 martie 1375, cu „*occasione guerre Dobrodize*”, autoritățile din Caffă mai înarmau o galere, se pare a aceluiași Paolo di Reza, pentru a participa la luptele cu vasele lui Dobrotici⁹. Nu cunoaștem exact misiunea primită de aceste vase, dar considerăm că, foarte probabil, ele au fost trimise să opereze împotriva vaselor lui Dobrotici, fie la gurile Dunării, alături de galerile de la Lykostomo, fie pe litoralul vest-pontic. În ceea ce privește implicarea Perei în conflictul cu Dobrotici, asupra acestui fapt deținem o informație indirectă provenită dintr-un act venețian din 18 iulie 1374¹⁰. Nivelul

² Hadjidemetriou 2004, 140-143.

³ Pentru întemeierea Despotatului Dobrogean și activitatea lui Dobrotici, vezi: Moisil 1906, 680-692; Iorga 1914, 1043-1070; Mărculescu 1937, 184-214; Ștefănescu, 1967, 46-48, 53; Alexandrescu-Dresca Bulgaru 1973-1975, 233-247; Alexandrescu-Dresca Bulgaru, 1975, 13-20; Iosipescu 1985, 88-141; Mărculeț 2006, 219-237.

⁴ Balard 1980a, 90-92, 164, doc. 45-46, 100; Raiteri 1973, 203-210, doc. 6-9; Iorga 1899, 9-10, 33. Pentru discuțiile asupra acestei probleme, vezi: Eskenasy 1981, 2047-2063; Mărculeț 2007a, 167-174; Mărculeț 2007b, 371-397.

⁵ Raiteri 1973, 203-210, doc. 6-9.

⁶ Raiteri 1973, 206, doc. 6.

⁷ Raiteri 1973.

⁸ Iorga 1899, 9-10.

⁹ Iorga 1899, 10.

¹⁰ Thiriet 1958, 135, reg. 545.

implicării coloniilor genoveze din Pont în războiul cu Dobrotici este confirmat și de nivelul cheltuielilor militare făcute de acestea. Spre exemplu, numai cheltuielile Caffei pentru înarmarea galereilor trimise în 1374-1375 în sprijinul stabilimentului de la Lykostomo s-au ridicat la peste 130.000 de aspri și 920 de sommi, respectiv la aproape 1.850 de sommi, fapt ce s-a resimțit greu în deficitul balanței financiare a coloniei din Crimeea¹¹.

Concomitent cu operațiunile militare împotriva Genovei, și, probabil, ca o consecință directă a succeselor înregistrate în confruntarea cu aceasta, Dobrotici se va angaja într-o amplă politică pontică. Prima acțiune de anvergură întreprinsă în această direcție a constituit-o tentativa eșuată de a-l impune pe tronul Marilor Comneni de la Trapezunt pe ginerele său, Mihail Paleologos, nimeni altul decât unul din fiii basileului bizantin Ioan V Paleologos (1341-1376, 1379-1391). Conform relatării cronicarului trapezuntin Mihail Panaretos, întreaga operațiune s-a desfășurat între 11-15 octombrie 1373¹². Relatând aceste evenimente, Mihail Panaretos consemnează în cronica sa că, „*vineri 11 octombrie 6882 (1 septembrie 1373-31 august 1374), al 12-lea indiction, kyr Mihail, fiul lui Ioan Paleologos, împăratul romanilor (bizantinilor, n.n.), vine cu două galere mari și una mică atacându-l pe împăratul nostru și pleacă după cinci zile neavând puterea să producă o surpriză. Întrucât vestiarul Ioan Andronikopoulos, care-l însoțea se retrăsese, Paleologos trebui de asemenea să se retragă, după ce încheiase un tratat cu împăratul nostru*”¹³. Statutul pretendentului și originea sa, ne determină să considerăm că întreaga acțiune s-a desfășurat în colaborare sau, cel puțin, cu acordul Imperiului Bizantin.

Unii istorici români au căutat să acrediteze ideea că tentativa lui Mihail Paleologos de a ocupa tronul de la Trapezunt, „*eșuată din prima fază de desfășurare, pare să se fi întâmplat independent de Dobrotici*”¹⁴. În ceea ce ne privește, considerăm că o asemenea opinie este contrazisă de însăși consecvența cu care Dobrotici a urmărit realizarea acestui plan. Conchidem deci că eșecul înregistrat nu l-a determinat pe Dobrotici să renunțe la planurile sale privind Imperiul Grec de Trapezunt. Așa cum vom vedea, de altfel, el va relua acțiunea sa într-un moment considerat mai prielnic.

Cu probleme oarecum similare cu cele ale Genovei se confrunta și Veneția, după ce în primăvara anului 1370, Serenissima republică obținuse un important succes diplomatic. În aprilie 1370, după vizita la Roma, împăratul bizantin Ioan V se deplasează la Veneția cu care încheie un acord în baza căruia basileul se angaja să cedeze republicii insula Tenedos din fața Dardanelor în schimbul căruia i se restituiau bijuteriile coroanei, lăsate în gaj venețienilor de basilisa Anna de Savoia, și i se promitea un împrumut din care îi erau avansați 25.000 de ducati¹⁵.

În deceniul opt al secolului al XIV-lea situația externă a Veneției se deteriorează însă. Primele probleme ale Serenissimei apar în *terraferma*. În 1369, împotriva stăpânirii venețiene se revoltă orașul Trieste, susținut de ducele Austriei, unul din aliații Genovei. În pofida susținerii austriece, revolta orașului Trieste este reprimată violent de autoritățile venețiene (noiembrie 1369)¹⁶. Împotriva Veneției se angajează în mai 1372 Francesco da Carrara, seniorul Padovei, susținut, inclusiv militar, de regele Ungariei, Ludovic I de Anjou

¹¹ Iorga 1899, 33; Balard 1975, 27; Balard 1978, 416, 421, 450.

¹² Lebeau 1836, 502, doc. XLVI; cf. Eskenasy 1981, 2053; cf. Iosipescu 1985, 131, care datează tentativa lui Mihail Paleologos de a ocupa tronul Marilor Comeni de la Trapezunt în noiembrie 1373.

¹³ Lebeau 1836, 502, doc. XLVI.

¹⁴ Eskenasy 1981, 2053.

¹⁵ Thiriet 1959, 176.

¹⁶ Norwich 2003, 240.

(1342-1382), urmat de ducele Austriei, și el aliat al Genovei. Conflictul cu Francesco da Carrara se va prelungi până în septembrie 1373, când succesele obținute pe teatrul de luptă împotriva forțelor maghiaro-padovane îi permit Venetiei să încheie o pace favorabilă cu Padova, în timp ce ducele Austriei continuă să tulbure regiunea Treviso încă trei ani¹⁷.

Identificarea unei relații de determinare între conflictul genovezo-cipriot și ofensiva împotriva posesiunilor venețiene din *terraferma* a acestor aliați ai Genovei este dificil de realizat. Credem însă că angajarea împotriva Venetiei a acestor aliați ai Genovei, tocmai într-un moment când comuna liguă acționa militar în Levant împotriva unui aliat al Serenissimei pentru a-și consolida pozițiile, nu este una întâmplătoare. Dimpotrivă, considerăm că Genova trebuie să fi fost principala instigatoare a acestor aliați ai săi împotriva Venetiei. Desigur, în absența unor informații sigure opinia noastră rămâne o ipoteză. Cert este însă faptul că angajată militar în *terraferma*, Venetia a fost un actor secundar, chiar un spectator, al evenimentelor din Levant, respectiv din Regatul Ciprului¹⁸. În consecință, Serenissima se va limita doar să protesteze la Genova pentru ocuparea Famagusteii de către comuna liguă, fără a se implica în conflictul care îi amenința direct interesele comerciale.

Aproape concomitent se produce și o deteriorare gravă a relațiilor Venetiei cu Imperiul de Trapezunt. Dintr-o hotărâre a Senatului republicii, din 18 iulie 1374, aflăm că venețienii din Imperiul de Trapezunt au fost supuși unor persecuții, fapt pentru care bailul Francesco Giustiniani a fost însărcinat să solicite autorităților trapezuntine restabilirea integrală a privilegiilor acordate negustorilor din lagune, în caz contrar amenințând cu evacuarea întregului cartier venețian de la Trapezunt. Totodată, era interzis orice comerț al venețienilor cu Trapezuntul. Autoritățile venețiene decideau însă ca în cazul în care Giustiniani eșua în misiunea lui, acesta, împreună cu noul bail, Andrea Dandolo, care sosise la Trapezunt dar nu-și putea ocupa funcția, să îmbarce imediat toți negustorii venețieni și să părăsească zona¹⁹.

În acest context, asistăm la creșterea interesului Venetiei față de acțiunile politico-militare ale despotului Dobrotici. Prima manifestare în această direcție a Serenissimei asupra căreia avem informații sumare dar certe, este evidențiată de o decizie a Senatului venețian din aceeași zi de 18 iulie 1374. Conform dispozițiilor primite de căpitanul golfului, Pietro Mocenigo, galera de Tenedos, trebuia să înainteze până la Constantinopol unde urma să culegă informații cu privire la acțiunile întreprinse de „*genovezii din Pera și Dobrodice*”²⁰. În opinia noastră, interesul arătat de Venetia lui Dobrotici nu este unul de circumstanță. Foarte probabil, în condițiile în care acesta se afla în conflict deschis cu genovezii și în unul latent cu Imperiul de Trapezunt, la data respectivă ambele puteri fiind ostile Venetiei, Serenissima viza o viitoare colaborare cu acesta, în scopul salvagădării intereselor sale din Pont.

În altă ordine de idei, la data respectivă pentru autoritățile venețiene devenise foarte clar faptul că împotriva republicii era pe cale de a se coagula o puternică coaliție formată, în primul rând, din cele două puteri – Genova, marea și eterna sa rivală, și Regatul Ungariei cu care Venetia își disputa stăpânirea asupra Dalmației, ocupată de Ludovic I de Anjou în 1358, cărora li se alătura Francesco da Carrara, seniorul Padovei, precum și din o serie de potenți locali din *terraferma*²¹. În schimb, Venetia se putea baza la data respectivă doar pe alianța ducelui de

¹⁷ Daru 1853, 38-40; Norwich 2003, 242; Mosto 2007, 140.

¹⁸ Norwich 2003, 240-242.

¹⁹ Thiriet 1958, 134-135, reg. 544.

²⁰ Thiriet 1958, 135, reg. 545.

²¹ Diehl 2006, 64; Lane 2008, 224; Mosto 2007, 140.

Milano, Bernabò Visconti, și pe cea a regelui Ciprului²². În aceste condiții, cum nevoia de aliați devenise una imperioasă pentru republica lagunelor, despotul Dobrotici, aflat de un deceniu și jumătate în conflict cu Genova, se anunța a fi unul dintre cei mai indicați.

În vara anului 1375 raporturile veneto-trapezuntine cunosc o nouă deteriorare. În aceste condiții, la 24 iulie, Senatul venețian dispune o demonstrație de forță în rada portului Trapezunt. Conform dispozițiilor primite, căpitanul Golfului urma să trimită galera comandată de Donato Stanerio și de Vitale Lando, patronul acesteia, pentru a-i pretinde împăratului achitarea tuturor despăgubirilor solicitate pentru pierderile suferite de negustorii republicii în anul anterior. Aceștia aveau la dispoziție 12 zile, cel mult 15, pentru a-și îndeplini misiunea. În instrucțiunile primite se preciza clar că se recurgea la folosirea forței împotriva vaselor statului grec, numai dacă acestea întreprindeau acțiuni ostile la adresa venețienilor²³.

Pe acest fond, la curent cu tensiunile din relațiile veneto-trapezuntine, Dobrotici reactiva vechiul său plan de impunere a ginerelui său, Mihail Paleologos pe tronul de la Trapezunt, cu concursul Veneției. Foarte probabil, în a doua jumătate a anului 1375 sau la începutul anului 1376 el făcea această propunere autorităților venețiene.

La 12 martie 1376, Senatul venețian, luând în discuție propunerile lui Dobrotici, preciza că republica se declară neutră în disputa pentru tronul trapezuntin între Mihail Paleologos, un anume *dominus Andronicos* sau alți pretendenți. Totuși, dispunea ca *provisores Romanie*, Pietro Corner și Marino Memo, să se îndrepte cu 6 galere spre Trapezunt și să-i ceară împăratului Alexios III Mare Comnen rambursarea tuturor datoriilor avute către republică. Trimișii republicii aveau libertatea să trateze problema Trapezuntului cu împăratul bizantin Ioan V și cu fiul său Mihail care „*non esset Constant[inopoli], sed esset in partibus Mesembre vel ibi prope*”, iar în absența acestora sau dacă ei nu ar fi acceptat condițiile impuse, cu acel *dominus Andronicus*²⁴. Dacă și această variantă ar fi căzut, împăratului Alexios III urma să i se ceară să reducă taxele de vamă cu 2%, în caz contrar urmând a fi tratat ca dușman, situație în care galerele venețiene trebuiau să atace vasele trapezuntine și să devasteze zonele de litoral. Această expediție punitivă nu trebuia să dureze mai mult de 15 sau maximum 20 de zile²⁵.

Unul din senatori, Faustino Arimondo, s-a pronunțat pentru o soluție radicală în problema Trapezuntului. El a cerut atacarea Trapezuntului și instaurarea stăpânirii venețiene depline aici pentru ca acesta „*să nu ajungă în mâinile altora, spre cea mai mare pagubă și daună a noastră*”²⁶. Fără îndoială, acei „*alții*”, la care face referire senatorul venețian nu puteau fi decât genovezii.

Planul de răsturnare dinastică de la Trapezunt propus de despotul dobrogean autorităților venețiene ne îndreptățește să credem că demersurile suveranului pontic au fost făcute numai în urma încheierii unei alianțe cu Veneția, ai cărei termeni nu ni s-au transmis. Când a fost încheiată aceasta nu putem preciza cu exactitate. Credem însă că alianța veneto-dobrogeană a fost perfectată probabil la o dată cuprinsă între iulie 1374 și a doua jumătate a anului 1375 sau începutul anului 1376, înainte de martie.

Caracterul negustoresc al politicii Serenissimei republici va ieși cu pregnanță în evidență cu prilejul acestei acțiuni, interesele comerciale ale Veneției cântărind mai mult decât

²² Mosto, 2007, 140.

²³ Thiriet 1958, 139-140, reg. 565.

²⁴ Iorga 1914, 1059, doc. II; Thiriet 1958, 143, reg. 576.

²⁵ Iorga 1914, 1060-1061, doc. II; Thiriet 1958, 143, reg. 576.

²⁶ Iorga 1914, 1061-1062, doc. II.

alianța cu Dobrotici. Ca urmare, în condițiile în care autoritățile trapezuntine s-au arătat dispuse să satisfacă cererile republicii, aceasta a abandonat planul politic de răsturnare dinastică de la Trapezunt propus de Dobrotici. În aceste condiții, deja în vara anului 1376 raporturile veneto-trapezuntine erau reglementate. Ca o confirmare a acestui fapt, la 28 iulie 1376 Senatul venețian decidea reducerea cu 8.000 de ducați a datoriei avute de împăratul Alexios III Mare Comnen față de republică și înapoierea bijuteriilor coroanei lăsate în gaj de acesta vicebailului venețian de la Trapezunt, Victorio Barbadigo²⁷. În ceea ce privește planul de răsturnare dinastică la Trapezunt inițiat de Dobrotici, curând evoluția nefavorabilă a evenimentelor de la Constantinopol și pe cale de consecință din Despotatul Dobrogean, aliatul Bizanțului, îl va face definitiv caduc.

Concomitent cu demonstrația de forță de la Trapezunt, Veneția a acționat decis și la Constantinopol. Printr-o decizie a Senatului republicii din aceeași dată de 12 martie 1376, căpitanul general al Mării, Marco Giustiniani, însoțit de Pietro Corner și Marino Memo, *provisores României*, urmau să se deplaseze la Constantinopol în fruntea a 10 galere și să-i pretindă împăratului Ioan V Paleologos reînnoirea trevelor pentru 5 ani, plata unei părți din datoria avută față de republică și să își respecte angajamentele luate cu prilejul vizitei la Veneția, privind cedarea insulei Tenedos. Dacă basileul se arăta ostil acestor cereri, trimișii Serenissimei urmau să trateze cu sultanul Murād I (1359/1360-1389) acordarea unui stabiliment pe litoral și libertăți comerciale ordinare în teritoriile aflate sub jurisdicția sa²⁸.

Nu știm cum s-au desfășurat tratativele la Constantinopol, dar în ceea ce privește insula Tenedos, trimișii republicii lagunelor au avut succes deplin. În aprilie-mai 1376, Veneția primea garanții că va intra în posesia ei²⁹.

În vara anului 1376 tensiunile din relațiile veneto-genoveze devin tot mai evidente. Măsurile luate de cele două rivale, confirmate de actele existente, sunt revelatoare din acest punct de vedere. Spre exemplu, o decizie a Senatului venețian din 26 iulie 1376 viza adoptarea unor măsuri de protejare a galerelor negustorilor venețieni împotriva galerelor genoveze semnalate în număr mare în toată *Romania*. În baza aceleiași hotărâri, căpitanul general al Mării trebuia să escorteze *galerile de România* până la Negroponte și de acolo până la Constantinopol, unde urma să se informeze cu privire la intențiile genovezilor³⁰.

Iminenta ocupare a insulei Tenedos de către venețieni crea o situație dificilă pentru posesiunile genoveze din Marea Neagră. Stăpânirea Tenedosului permitea venețienilor să izoleze coloniile genoveze din Pont, atât față de metropolă, cât și de restul imperiului colonial ligur lăsându-le expuse loviturilor adversarilor Genovei.

Riposta genoveză în această fază a fost una indirectă. Ea s-a îndreptat împotriva celei mai slabe verigi a alianței inițiate de Veneția, reprezentată de Imperiul Bizantin. Acțiunea sa a găsit un sprijin eficient în gravele disensiuni și lupte intestinale din cadrul familiei Paleologilor. Atenția comunei s-a îndreptat spre Andronikos Paleologos, fiul împăratului Ioan V, deținut în insula Lemnos, după o tentativă de uzurpare din 1373. Cu sprijinul flotei genoveze și al turcilor, prințul Andronikos Paleologos evada din închisoarea sa din insula Lemnos, bloca Constantinopolul pe care îl ocupa după 32 de zile de asediu (12 august 1376). Împăratul Ioan V

²⁷ Iorga 1914, 1063, doc. IV.

²⁸ Thiriet 1958, 142-143, reg. 575.

²⁹ Thiriet 1959, 177.

³⁰ Iorga 1914, 1063, doc. III; Thiriet 1958, 145, reg. 581.

era depus și încarcerat, împreună cu fiii săi Manuil și Theodoros, iar prințul uzurpator era proclamat împărat ca Andronikos IV (1376-1379)³¹.

Veneția, căreia răsturnarea de domnie de la Constantinopol îi compromitea întregul succes diplomatic, nu putea accepta o asemenea situație. Ca urmare, autoritățile republicii au dat aviz favorabil planului propus de aristocratul Carlo Zeno, ginerele amiralului Marco Giustiniani, căpitanul general al Mării, de a organiza evadarea împăratului Ioan V. Deși tentativa de evadare a fostului împărat a eșuat, totuși, Carlo Zeno a obținut din partea acestuia un act scris prin care confirma cedarea insulei Tenedos venețienilor³².

Îndată după ocuparea tronului, noul basileus, Andronikos IV, a cedat genevezilor insula Tenedos. Totodată, pentru a obține bunăvoința sultanului Murâd I, la sfârșitul anului 1376 sau la începutul lui 1377 el a retrocedat turcilor portul Callipolis (Gallipoli). Decizia sa privind cedarea Tenedosului genevezilor, s-a lovit însă de rezistența guvernatorului bizantin al insulei, care, fidel fostului împărat Ioan V, o cedează flotei venețiene comandate de Marco Giustiniani (octombrie 1376). Foarte rapid, venețienii fortifică noua posesiune a cărei apărare este încredințată lui Carlo Zeno. Totodată, republica își instalează aici un demnitar propriu în calitate de bail și căpitan în persoana lui Antonio Venier, menționat de documentele eminate de Senatul venețian la începutul lunii ianuarie a anului 1377³³. O reclamație a Genevei, făcută în numele împăratului Andronikos IV, nerecunoscut de venețieni, este respinsă. Concomitent, ciocniri violente se consumau între coloniile venețiene și geneveze din Cipru, iar ducele Austriei, instigat de genezezi continua acțiunile militare împotriva Veneției. Conflictul veneto-austriac, încheiat în favoarea Serenissimei republici, se va prelungi până la sfârșitul anului 1376³⁴.

Confruntările genevezo-venețiene pentru Tenedos au izbucnit în toamna anului 1376. În noiembrie 1376, 22 de galere geneveze debarcă la Tenedos un corp de oaste bizantin comandat de împăratul însuși. Apărătorii insulei, comandați de Carlo Zeno și Antonio Venier rezistă cu eroism reușind să respingă atacul bizantino-genevez³⁵.

Starea de război survenită între cele două puteri maritime este confirmată de măsurile luate de autoritățile venețiene pentru consolidarea apărării pozițiilor Serenissimei din Marea Mediterană, expuse unor lovituri geneveze. Spre exemplu, la 30 decembrie 1376, Senatul venețian decidea înființarea a patru companii a câte 100 de pași cu un număr însemnat de arbaletieri, destinate apărării insulei și cetății Negroponte³⁶. Între 6-10 ianuarie 1377 Senatul venețian decidea strângerea *nabulei* de la toți cei care urmau să se deplaseze în *Romania* în scopul armării a două galere ce urmau a fi trimise la Tenedos³⁷. Totodată, Serenissima republică se vedea confruntată cu o puternică coaliție organizată împotriva sa, formată din Genova, Regatul Ungariei, patriarhul de Aquileea, seniorii Veronei și Padovei, orașul Ancona și Regatul Neapole³⁸.

Efectul schimbării de domnie din Bizanț s-a repercutat negativ și asupra aliaților imperiului. Despotatul Dobrogean a fost una din victimele acestei schimbări. Concomitent cu

³¹ Ducas 1958, XII, 1-4; Chalcocondil 1958, 43-46.

³² Daru 1853, 46-48.

³³ Thiriet 1958, 145, reg. 585.

³⁴ Norwich 2003, 242; cf. Daru 1853, 41-43, unde datează încheierea conflictului veneto-austriac în 1377.

³⁵ Daru 1853, 50, unde datează atacul bizantino-genevez împotriva Tenedosului în noiembrie 1377.

³⁶ Thiriet 1958, 145, reg. 584.

³⁷ Thiriet 1958, 145, reg. 585.

³⁸ Daru 1853, 41-43.

evenimentele de la Constantinopol, și în strânsă legătură cu acestea, la Dristra (Silistra) era asasinat de către Terter, unul din fiii lui Dobrotici, prințul Mihail Paleologos, ginerele despotului de la Caliacra (după 1 septembrie 1376). Asasinatul este consemnat atât în *Chronicon Messembriae*, care notează că „în anul 6885, indictionul 15 (1 septembrie 1376-31 august 1377) *kyr Mihail a fost omorât la Tristria* (Distra-Silistra, n.n.), cât și de *Chronicon breve*, potrivit căreia, Mihail a fost ucis de Terter, fiul lui Dobrotici³⁹.

Faptul că momentul asasinării lui Mihail Paleologos coincide cu cel al uzurpării lui Andronikos IV la Bizanț și are, în opinia noastră, propria relevanță. În condițiile în care Mihail a rămas probabil credincios tatălui său, împăratul detronat, Ioan V, căruia îi era, de altfel, vasal în virtutea deținerii apanajului său din *Zagora*, cu porturile Messembria și Anchialos, Terter, care mânat de ambiții personale îmbrățișase cauza lui Andronikos IV, nu mai avea motive să-l agreeze pe cumnatul său. Uciderea lui Mihail venea deci să sancționeze o realitate politică și o atitudine limpede față de evenimentele ce se consumau la Constantinopol în vara-toamna anului 1376: aderarea totală și deplină a lui Terter la tabăra noului împărat de la Bizanț și a aliaților săi. Nu este exclusă nici posibilitatea ca evenimentele dramatice petrecute în Despotatul Dobrogean să fi fost inspirate de diplomația lui Andronikos IV și de cea geneveză care, speculând ambițiile politice ale lui Terter, vor fi urmărit atingerea unui dublu scop: înlăturarea unui potențial rival al împăratului uzurpator și crearea unei divisiuni în flancul vestic al despotului Dobrotici, adversarul ireconciliabil al Genevei, rămas și el fidel împăratului detronat, Ioan V.

Foarte probabil, ca o recunoaștere a aportului lui Terter la succesul acestei divisiuni dobrogene și ca o răsplată pentru aderarea la tabăra sa, noul împărat bizantin i-a acordat acestuia titlul de despot asupra teritoriilor aflate sub jurisdicția sa, care formau așa-numita Țară a Dristrei. Evenimentele politico-militare aflate în derulare în bazinul vest-pontic și la Gurile Dunării în care era angajat despotul Dobrotici – în primul rând războiul cu Genova – i-au permis lui Terter să desprindă de sub autoritatea sa teritoriul amintit, grupat în jurul cetăților Dristra și Păcuilul lui Soare, și să pună aici bazele unei seniorii proprii, independente, devenită în urma recunoașterii bizantine *Despotatul Dristrei*.

Statutul de formațiune politică de sine stătătoare a Despotatului Dristrei este dovedit și de emisiunile monetare de argint și aramă bătute de Terter, descoperite atât pe malul drept cât și pe malul stâng al Dunării (aproape 50 de exemplare). Unele dintre ele au pe avers legenda **ΔΕΣΠΟΤΟΥ**, întregită de Petre Diaconu în forma [*Νόμισμα τοῦ*] *δεσπότητος Ἰωαννῆς Τερτέρου*], iar pe revers literele **I** și **Θ**, așezate deasupra unui **T**, altele au pe avers monograma numelui lui Terter sau acvila bicefală bizantină cu legenda **ΑΦ[Η]ΤΟΥ ΤΟΥ ΤΕΡ ΕΠΙ**, iar pe revers este redat Iisus Hristos stând pe tron⁴⁰. Emisiunile monetare respective, pe care Terter se intitulează când *δεσπότης* când *αὐθέντης*, reprezintă confirmarea certă a existenței de sine stătătoare a Despotatului Dristrei, astfel, prezența lor în această regiune ar rămâne de neînțeles, căci, așa cum sublinia P. Diaconu, „*suntem într-o vreme și într-un spațiu geografic în care circulația unor monede emise de altcineva decât de o autoritate politică de stat ar constitui un nonsens în adevăratul înțeles al cuvântului*”⁴¹.

Prins în conflictul cu genevezii, care se va prelungi până la moartea sa, și cu aliații acestora, basileul Andronikos IV, Dobrotici nu a putut interveni imediat pentru a pune capăt

³⁹ Diaconu 1978, 193.

⁴⁰ Diaconu 1978, 185-190.

⁴¹ Diaconu 1978, 190.

uzurpării lui Terter. Acest lucru i-a permis despotului de la Dristra să-și consolideze pozițiile și să-și extindă stăpânirile în detrimentul Despotatului Dobrogean. Teritoriile despotatului său se vor fi întins în aceste condiții de-a lungul Dunării până către Cernavodă, spre NE, respectiv până dincolo de Turtucaia, spre apus⁴².

Sub presiunea cadrului politic internațional, formațiunile politico-statale din spațiul danubiano-pontic se vedeau silite să își facă cunoscute opțiunile de politică externă. Ca urmare, în contextul politic prezentat, Despotatul Dobrogean opta pentru alianța cu tabăra Veneției, în timp ce Despotatul Dristrei se orienta spre cea a Genovei.

În ceea ce privește politica despotului Dobrotici, din păcate, penuria de informații nu ne permite să cunoaștem acțiunile întreprinse de el în timpul celui de-al patrulea război genevo-venețian, cunoscut sub numele de războiul Chioggiei. Avem toate motivele să credem, bazați pe faptul că acesta a continuat operațiunile militare împotriva genevezilor și după încheierea păcii de la Torino (1381), că el derulată acțiuni militare împotriva comunei ligure și a coloniilor sale și în timpul războiului Chioggiei. Există opinii conform cărora concomitent cu operațiunile militare întreprinse împotriva genevezilor pe litoralul vest-pontic și la gurile Dunării, în vara anului 1379, vasele ar fi participat alături de cele venețiene la răsturnarea lui Andronikos IV și la restaurarea pe tron a împăratului Ioan V (1 iulie 1379)⁴³. În absența unor informații certe cu privire la această problemă, considerăm opinia exprimată ca fiind o simplă speculație, cel mult, o ipoteză. Oricum, prin acțiunile ale împotriva genevezilor, despotul dobrogean a dat un sprijin însemnat aliatei sale Veneția. Nici opinia lui N. Iorga, conform căruia Dobrotici ar fi fost implicat în revolta bailului de Tenedos Zanachi Mudazzo, care după pacea de la Torino a refuzat să se conformeze ordinelor autorităților de la Veneția și să predea insula până în 1383, nu depășește statutul de ipoteză⁴⁴. Cert este faptul că Despotatul Dobrogean nu a fost inclus în pacea de la Torino. În consecință, despotul Dobrogei va continua operațiile militare împotriva stabilimentelor geneveze din Pontul de Vest până la moartea sa, survenită prin 1385-1386, fără a se fi ajuns la vreo reglementare a raporturilor cu Genova.

Lupta pentru controlul Dunării inferioare. Evoluția relațiilor internaționale din spațiul mediteranean-pontic a avut implicații majore și asupra politicii externe a Țării Românești, legată indisolubil de zona vest-pontică.

Cumpăna deceniilor 7-8 ale secolului al XIV-lea, avea să consacre în planul relațiilor internaționale nord-dunărene anihilarea vremelnică de către Țara Românească, în colaborare cu Dobrogea, a expansiunii Regatului Ungariei spre Dunărea de Jos. Succesul obținut i-a permis statului muntean să preia inițiativa și să-și direcționeze ofensiva spre gurile Dunării acțiune ce avea să conducă la încheierea unei noi etape a procesului de transformare a acestuia într-un stat pontic⁴⁵. Acțiunea munteană a fost, în ultimă instanță, consecința directă și nemijlocită a politicii agresive a Ungariei.

În iunie 1365, Ludovic I atacă Țaratul Bulgar de Vidin, îl capturează pe țarul Ivan Stracimir și constituie în teritoriile ce aparținuseră jurisdicției acestuia un căpitănat al cetății și districtului Vidinului (până în iulie 1366), organizat apoi ca Banatul Bulgariei (iulie 1366),

⁴² Mărculeț 2002, 105.

⁴³ Ștefănescu 1967, 48; Barnea, Ștefănescu 1971, 354.

⁴⁴ Iorga 1914, 1054.

⁴⁵ Pentru discuțiile asupra etapelor privind transformarea Țării Românești în stat pontic, vezi: Mărculeț, 2002-2003, 31-49.

unitate administrativ-militară ce urma să constituie baza viitoarelor sale operații militare, atât spre gurile Dunării, unde stăpânirile sale ar fi intrat în contact direct cu cele ale aliatei sale Genova, cât și spre Balcanii Orientali. Succesul acestei operațiuni ar fi însemnat aducerea sub control direct și nemijlocit maghiaro-genovez a importante artere militaro-strategice și comerciale care era Dunărea. Implicarea Genovei în acțiunea militară a Ungariei de la Vidin este confirmată de sprijinul militar acordat de comuna ligură suveranului angevin, constând, conform informațiilor transmise de Mauro Orbini, într-un detașament de elită format din „șazeci de balestrieri genovezi”, care sub comanda unui anume „magistru Barnabo”, care apare ca unul din oamenii de încredere ai regelui, au luptat în armata maghiară pe tot parcursul desfășurării evenimentelor de la Vidin⁴⁶.

Ocuparea Vidinului de către regele Ungariei sporea pericolul la adresa Țării Românești, prinsă într-un veritabil clește angevin ce o amenința acum din nord, vest și sud. Amenințarea maghiară se va materializa, de altfel, prin atacul conjugat al forțelor maghiaro-transilvane. În timp ce forțele maghiare comandate de regele Ludovic I atacă din S spre Severin, armata Transilvaniei atacă dinspre N (1368). Anihilarea agresiunii maghiare de către Vladislav I (1364-1376) a fost urmată de ocuparea Vidinului de către domnul muntean, fapt ce a deschis tratativele de pace în urma cărora se realiza restaurarea lui Ivan Stracimir la Vidin. La 29 august 1369 acest lucru era clar stabilit, fapt confirmat de scrisoarea lui Ludovic I către banul Bulgariei, Petru Himfy, prin care demnitarul maghiar era informat că „am slobozit pe țarul din Vidin, sub chezașia voievodului Vlaicu și a lui Dobrotici, și ne-am legat să-i înapoiem țara sa”⁴⁷.

Calitatea de garanți ai restaurării bulgare la Vidin, recunoscută de regele Ungariei lui Vladislav I și Dobrotici, confirmă, în afara oricăror dubii, colaborarea politico-militară munteano-dobrogeană pentru anihilarea politicii expansioniste maghiare spre Dunărea de Jos. În același timp, implicarea activă a despotului de la Caliacra în evenimentele consumate în sectorul apusean al Dunării inferioare relevă categoric legătura indisolubilă dintre acestea și evenimentele care se consumau la în aceeași epocă în bazinul vest-pontic.

Succesul înregistrat de Vladislav I și Dobrotici în disputa pentru stăpânirea Vidinului le-a permis aliaților să preia inițiativa și să-și dirijeze ofensiva împotriva aliaților Ungariei de la gurile Dunării: genovezii și principele mongol Demetrius, conducătorul unei formațiuni politice locale constituite în deceniul șapte al secolului al XIV-lea în regiunile septentrionale ale spațiului danubiano-pontic⁴⁸. Ofensiva munteano-dobrogeană la gurile Dunării se încheia cu un dublu succes: sfârșitul stăpânirii principelui Demetrius, care părăsea în condiții necunoscute scena istoriei, și intrarea Chilieii genoveze sub stăpânirea Țării Românești (între 1368/1369-1372)⁴⁹. Ieșirea Chilieii de sub stăpânire genoveză este confirmată de actele emise la Lykostomo în intervalul 10-20 septembrie 1373 care semnalează prezența atât a consulului genovez, încă din 1372, cât și stabilirea aici a reședinței guvernatorului insulei⁵⁰.

Concomitent cu creșterea tensiunilor veneto-genoveze în Marea Mediterană și Marea Neagră în anii 1373-1374, la Dunărea de Jos asistăm la tensionarea raporturilor dintre Ungaria, aliata Genovei, și Țara Românească. Primele manifestări ale tensiunilor survenite în raporturile munteano-maghiare sunt vizibile încă din primăvara anului 1373. La 16 martie 1373, printr-o

⁴⁶ *Apud* Holban, 1956, 43, nota 3; *DRH*, D, I, 95, doc. 54.

⁴⁷ *DRH*, D, I, 95, doc. 54.

⁴⁸ Brătianu 1965, 39-46.

⁴⁹ Iliescu 1978, 209-211; Balard 1980b, 236; *cf.* Constantinescu 1979, 135-141.

⁵⁰ Raiteri 1973, 198-210, doc. 2-9.

dispoziție transmisă soției magistrului Benedict Himfy, comitele de Timiș, și fraților acestuia, magistrii Petru și Nicolae, Ludovic I îi informa cu privire la interzicerea importului de sare din Țara Românească⁵¹.

Ostilitatea regelui Ungariei, a avut ca rezultat apropierea lui Vladislav I de turci. La acest fapt face referire, la 6 iulie 1374, suveranul Ungariei, care îl informa de această dată pe Benedict Himfy însuși că „*ni se povestesc multe vești despre voievodul Vlaicu și despre turci, care se spune că sunt uniți. Se spune chiar că voievodul Vlaicu s-a așezat la Nicopole*”, și îi cerea să cerceteze veridicitatea acestor informații⁵². Implicarea otomană în acțiunea sud-dunăreană a domnului muntean își află o prezentare indirectă, succintă și tardivă și în lucrarea *Heşt Behişt (Cele opt paradisuri)* a cronicarului turc Idris Bitlisi (secolul XV-XVI), care consemnează că la anul 777 al Hegirei (2 iunie 1375-20 mai 1376), sultanul Murad I, plecând din Brusa, cu scopul de a face „*o expediție sfântă (gaza), a trecut marea spre părțile Nicopolei și Silistrei*”⁵³.

Atribuirea Dristrei țarului bulgar Ivan Šišman de la Târnovo în 1375-1376 este, fără îndoială, o eroare a cronicarului turc. Ea se datorează, în primul rând, epocii târzii în care își redactează lucrarea (la aproape două secole de la consumarea evenimentelor), perioadă în care informațiile privind statutul politico-juridic al cetății de la Dunărea maritimă s-au deformat, mai ales că aceasta a trecut în repetate rânduri și pentru scurte perioade de timp sub o stăpânire sau alta a statelor vecine: Despotatul Dobrogean, Despotatul Dristrei, Țaratul Bulgar de Târnovo, Țara Românească sau chiar Imperiul Otoman. În epoca în discuție, cetatea de la Dunăre aparținea despotului Dobrotici, fapt confirmat de un act patriarhal din 24 iulie 1370, care menționează între mai multe centre din cadrul Mitropoliei Varnei, aflate toate sub stăpânirea despotului dobrogean și *Tristria-Dristra*⁵⁴.

Declanșarea celui de-la patrulea conflict veneto-genovez, odată cu deschiderea disputei pentru Tenedos, a coincis cu reactivarea politicii de expansiune spre gurile Dunării a lui Ludovic I de Anjou. În prima parte a anului 1376, regele Ungariei atacă Severinul. Acțiunea era încheiată anterior datei de 19 iunie 1376, când Ludovic I acordă o diplomă unor slujitori români din districtul Mehădiei pentru serviciile militare aduse coroanei „*și cu deosebire la redobândirea cetății și ținutului Severinului*”⁵⁵. Concluzia este întărită și de alte documente maghiare care în iunie 1376 îl menționează între demnitarii regali pe Johann Treutel în calitate de ban de Severin⁵⁶. În aceste circumstanțe ostile, în condiții necunoscute, își încheia domnia Vladislav I.

Concomitența redeschiderii conflictului munteano-maghiar pentru controlul Dunării inferioare cu declanșarea celui de-al patrulea război genovezo-venețian nu este o simplă coincidență. Evenimentele de la Dunărea de Jos se greau pe cele din spațiul mediteranean-

⁵¹ DRH, D, I, 106, doc. 61.

⁵² DRH, D, I, 107-108, doc. 63.

⁵³ *Cronici turcești*, I, 153-154.

⁵⁴ Miklosich, Müller 1860, 528, doc. CLXXII.

⁵⁵ DRH, D, I, 108-109, doc. 64.

⁵⁶ Hurmuzaki 1890, 236, doc. CLXXXIII; cf. Ciobanu 2003, 84, unde afirmă fără nici un temei documentar că „*în prealabil, deși Banatul de Severin se afla în stăpânirea lui Radu I, regele maghiar numește, în fruntea acestei provincii, un ban ce provenea din rândurile nobilimii ungare, pentru a arăta în truția-i nemărginită, cine este stăpânul*”.

ponctic, fiind, în ultimă instanță, o prelungire a acestora. În aceste condiții, sub presiunea agresiunii maghiare, se realiza *de facto* ralierea Țării Românești la tabăra Venetiei.

Cel care a avut de suportat lovitura maghiară a fost domnul muntean Radu I (1376-1385), fratele și succesorul lui Vladislav I, al cărui asociat la domnie fusese încă din 1372. Confruntarea decisivă dintre Radu I, susținut de cumnatul său, țarul Ivan Stracimir de la Vidin, și de turci, a avut loc la 7 iunie 1377, se pare undeva în zona Severinului⁵⁷. Ea își află o prezentare mai detaliată sau mai succintă în diferite cronicile italiene. Importanța informațiilor înregistrate de acestea pentru demersul nostru ne determină să consemnăm știrile transmise de ele. Spre exemplu, cronica lui Andrea Gataro menționează o scrisoare trimisă în septembrie 1377 de Ludovic I lui Francesco da Carrara, seniorul Padovei, prin care regele Ungariei îl informa pe aliatul său despre o mare victorie obținută asupra lui „*Radome, Turco e re di Bulgheria*”⁵⁸. La rândul său, o continuare a *Cronicii Padovei*, intitulată *Additamentum secundum ad Chronicon Cortusianorum*, confirmă știrea transmisă de Andrea Gataro, consemnând următoarele: „*1377 die VII del mese di Zuguno. El serenissimo principe Lodovogo, re di Hungaria, combatté con Radano, principe de Bulgari infedele, in la qual pugna fo quaranta milia combattentiper parte e la fin el ditto re have vittoria de ditti infedeli. E la ditta vittoria el scrisse una lettera al magnifico messer Francesco, signore di Pave, come a so carissimo amico*”⁵⁹. În sfârșit, *Cronaca Carrarense*, a fraților Galeazzo și Bartolomeo Gattari, referindu-se la aceleași evenimente, relatează: „*MCCCLXXVII. Fu adunque nele parte d'Ongaria una grandenisima bataglia tra la santa maghiestà del re Lodovico e Radano prinzipo di Bulgaria infedelle; cioè che da una parte e da l'altra fu quaranta milia persone per parte e fugli una grande uccisione de infedelli e christiani, ma più de'nfedelli, e fu quasi per eser el re quasi rotto da infedelli: e la caxione fu perchè la Signoria donò agli infedeli Xm. armadure da cavallo, i quali Xm. armati cargò sopra la persona del re Lodovico e quaxi fu per eser prexo: ma l'auxillio di Dio sopravenne, e de forteza e vitoria al re Lodovigo, per muodo che tu'gli'nfedelli fu rotti e grande quantità morti e prexi; dela quale vitoria il rè d'Ongaria ne scrisse al signore di Padoa, perchè l'era cierto che d'ogni sua vitoria ne saria guadioxo*”⁶⁰.

Informațiile cuprinse în cronicile italiene ne obligă la unele precizări. În primul rând, implicarea Venetiei în evenimentele de la Dunărea de Jos reprezintă confirmarea clară a faptului că acestea nu erau un fenomen local, ci prelungirea disputelor aflate în desfășurare în spațiul mediteranean-ponctic între Genova și Serenissima republică și aliații lor. Totodată, informațiile în discuție sunt confirmarea faptului că la data consumării evenimentelor din vara anului 1377, aderarea Țării Românești la tabăra Venetiei era o realitate certă.

Alianța lui Radu I cu turcii împotriva Ungariei nu trebuie să surprindă. Domnul muntean continua sub acest aspect linia politică inaugurată, așa cum am văzut, de Vladislav I într-o situație similară.

În ceea ce privește marea victorie obținută de Ludovic I, trâmbițată de cronicile italiene favorabile regelui Ungariei, fără îndoială, manipulate de informațiile cuprinse în corespondența acestuia cu potențații aliați din peninsula nu este confirmată de nicio altă sursă. Dimpotrivă, măsurile cu caracter militar, economic și politic inițiate chiar de suveranul angevin împotriva

⁵⁷ Kogălniceanu 1986, 17, unde datează campania maghiară împotriva domnului muntean în iulie 1377.

⁵⁸ *Apud* Brătianu 1925, 76; *apud* Kogălniceanu 1986, 17; Rezachevici, 2001, 76.

⁵⁹ *Apud* Brătianu 1925, 76.

⁶⁰ *Apud* Brătianu 1925, 82.

statului muntean, după această dată și până la sfârșitul domniei sale în 1382, ne permit concluzia că în vara anului 1377, Ludovic I a înregistrat un sever eșec în Țara Românească. Câteva exemple credem că sunt concludente din acest punct de vedere. Încă în noiembrie 1377, regele Ungariei, dispunea ridicarea castelului Bran, cu scopul clar de a securiza unul din principalele puncte de trecere din Țara Românească în Transilvania, precum și o importantă arteră de comunicație ce lega cele două țări. Cu același prilej, regele îi informa pe sașii brașoveni că după ridicarea castelului, vama regală va fi percepută aici, „*dacă, cu voia lui Dumnezeu, Țara Românească va ajunge, cum tragem nădejde, în mâinile noastre*”, dar „*până ce numita Țara Românească va ajunge în mâna noastră*”, precizează suveranul în diploma sa, sașii nu vor fi obligați să plătească altă vamă decât cea din Brașov⁶¹.

Adăugăm acestor informații pe cele cuprinse într-o dispoziție dată de Ludovic I castelanului de Orșova în 1382 prin care îi cerea să supravegheze cu atenție regiunea și să-i comunice orice deteriorare a situației⁶². Întrucât o asemenea dispoziție își avea logica numai în condițiile în care zona se afla în vecinătatea unor dușmani ai Ungariei, care se puteau manifesta ostil, credem că dispoziția regală viza supravegherea mișcărilor celor doi adversari ai Ungariei, vecini Banatului de Severin: domnul Țării Românești, Radu I, și Țarul Bulgar de Vidin, Ivan Stracimir.

Compararea știrilor cuprinse în cronicile italiene, favorabile regelui Ungariei, cu cele cuprinse în actele emise de Ludovic I însuși, evidențiază, așa cum se poate ușor constata, o totală contradicție între ele în cea ce privește rezultatul campaniei angevine în Țara Românească în vara anului 1377. Ca urmare, ne punem întrebarea, dacă regele Ungariei a supus „*țara infidelilor*”, așa cum susțin cronicile italiene, cum se explică stabilirea acestui obiectiv ca unul prioritar pentru viitor de către suveranului maghiar însuși, așa cum rezultă din propriile acte?

În cadrul aceluiași măsuri antimuntene se înscrie, cel puțin parțial, și marele privilegiu comercial acordat de Ludovic I genovezilor la 24 iunie 1379. „*Ludovic [etc. poruncim] – se precizează în document – ca orice genovez sau ins care ar fi socotit genovez și care s-ar bucura de dreptul genovezilor să poată și să aibă voie de acum înainte să care și să pună să se care, fără nicio supărare în ce privește bunurile sau ființa [lui], toate lucrurile, mărfurile și bunurile de vânzare de orice fel, speță sau soiu ar fi ele, pe apa Dunării și pe uscat, venind de la Orșova spre Timișoara, până la Buda și de asemenea din țara noastră Dalmația, atât pe marea noastră, cât și pe drumul Zarei, precum și [pe calea] spre Buda și de la amintita Buda spre Zara, fără plata vreunei vămi pentru negoț, sau [pentru folosirea] drumurilor [etc.], necuprinzându-se [însă] aici aurul și argintul*”⁶³.

Analizat prin prisma relațiilor internaționale ale momentului, actul regelui Ungariei are, cel puțin, o dublă semnificație. În primul rând, el este, indiscutabil, expresia economică a bunelor relații politice existente între Ungaria și Genova, consolidate chiar la sfârșitul anului 1378 printr-un tratat de alianță în baza căruia regele Ungariei se angaja să adere pe o durată de patru ani la o ligă antivenetiană, inițiată de diplomația genoveză. Conform prevederilor tratatului, Ludovic I urma să-i trateze ca dușmani ai Ungariei pe toți dușmanii maritimi ai Genovei din vecinătatea regatului său, între care se numărau, fără îndoială, și Despotatul Dobrogean și Țara Românească⁶⁴. Prin prisma acestei concluzii, considerăm că putem

⁶¹ DRH, D, I, 110-112, doc. 67.

⁶² Hurmuzaki 1890, 275, doc. CCXIV.

⁶³ DIR, C, IV, 486, doc. 702, datat însă greșit de editorii săi la 24 iunie 1349.

⁶⁴ Cf. Eskenasy 1981, 2057.

identifica o a doua semnificație a privilegiului comercial din 1379, aceea că măsura care prevedea dirijarea comerțului genovez pe Dunăre până la Orșova, apoi prin Banat spre Buda, era clar îndreptată împotriva Țării Românești. Printr-o asemenea decizie, suveranul Ungariei urmărea evitarea rutelor comerciale care tranzitau Țara Românească și, implicit, eliminarea statului muntean de la beneficiile aduse de marele comerț de la gurile Dunării practicat îndeosebi de aliații săi genovezii. Ne aflăm astfel, în prezența tentativei regelui Ungariei de a transforma o activitate economică într-o armă de presiune politică.

În cadrul aceleași politici economice antimuntene se înscriu, în opinia noastră, și alte măsuri comerciale ale regelui Ungariei. Reținem dintre acestea acordarea exclusivă a dreptului de depozit pentru mărfurile comercializate în Țara Românească negustorilor sași din Sibiu, în 14 martie 1382⁶⁵.

Unii specialiști au exprimat opinia că după 1377 sau din 1379, Radu I și-ar fi reglementat relațiile cu regele Ungariei, „*sub semnul hegemoniei restaurate de Ludovic de Anjou*”, acceptându-i suzeranitatea⁶⁶. În sprijinul opiniei lor aceștia invocă, mai ales, dreptul acordat de papa Urban VI minoriților din vicariatul Bosniei de a înființa mănăstiri în Serbia și în Țara Românească (iunie 1379), instituirea unor inchizitori în Țara Românească și Moldova (1 aprilie 1381) și, îndeosebi, înființarea Episcopiei catolice a Argeșului, din inițiativa lui Ludovic I și în dependență de Arhiepiscopia maghiară de la Kalocea (9 mai 1381), care „*sunt semnele reintrării Țării Românești, în timpul domniei lui Radu I, în orbita puterii angevine, restabilită după grelele înfruntări din 1377*”⁶⁷.

În ceea ce ne privește, considerăm că teza supunerii domnului muntean față de regele Ungariei în 1379 nu se confirmă. Într-o asemenea situație, măsurile punitive luate de suveranul angevin împotriva Țării Românești ar apare ca fiind complet ilogice și lipsite de sens. Argumentele de ordin religios invocate în sprijinul teze sunt în opinia noastră destul de fragile. Considerăm că ele sunt rezultatul, nu atât al supunerii lui Radu I față de coroana maghiară, cât al politicii religioase tolerante și permissive promovată de domnul muntean. Desigur, nu excludem în totalitate faptul ca ele să fi constituit și anumite semnale spre împăcare transmise de către Radu I adversarilor săi.

Considerăm însă oportun să precizăm faptul că pentru Țara Românească, în ciuda succesului militar obținut, confruntarea militară cu Ungaria din vara anului 1377 a avut indirect și urmări negative destul de însemnate. Ele s-au datorat acțiunii ostile a vecinului sud-estic a statului muntean, Despotatul Dristrei. Speculând incapacitatea Țării Românești de a se angaja militar pe două fronturi concomitent și, implicit, de a riposta acțiunii sale, Terter a trecut la ofensivă în sectorul răsăritean al Dunării de Jos. În urma acestei acțiuni, despotul Dristrei și-a extins, se pare, stăpânirile și pe malul stâng al Dunării, în detrimentul vecinului său nord-dunărean. Cu titlu de ipoteză emitem opinia că, foarte probabil acum, despotul Dristrei a ocupat o fâșie de teritoriu riverane Dunării, situată în răsăritul Munteniei, delimitată de fluviu la sud și de Ialomița la nord. Ne bazăm afirmația noastră pe conținutul unui act emis de Mircea cel Bătrân în 1406, care menționează faptul că la data emiterii documentului, „*chefalia din Dârstor* (Dristra-Silistra)”, o demnitate de sorginte bizantină, își exercita jurisdicția și peste

⁶⁵ Hurmuzaki 1890, 274-275, doc. CCXIII; DRH, D, I, 113-114, doc. 69.

⁶⁶ Papacostea 1999, 67,

⁶⁷ Papacostea 1999, 67-68.

„toate bălțile pe Dunăre, începând de la Săpatul și până la gura Ialomiței”⁶⁸. Exercitarea unei jurisdicții pe malul stâng al Dunării de către un demnitar de la Silistra reprezintă în opinia noastră perpetuarea unor realități administrativ-teritoriale aflate în vigoare într-o epocă anterioară intrării Dristrei și a teritoriului despotatului omonim sub stăpânirea Țării Românești. Or o asemenea stăpânire nu a putut exista decât între 1377 și începutul domniei lui Mircea cel Bătrân. Ne bazăm această concluzie, pe faptul că în 1385/1386, în condiții necunoscute, Despotatul Dristrei își înceta existența efemeră, precum și pe câteva informații transmise de unele cronicile otomane din secolul al XV-lea, care precizează că în 1388 Silistra se afla deja sub stăpânirea țarului bulgar de la Târnovo, Ivan Șişman⁶⁹.

Concomitența acțiunii maghiare în sectorul vestic al Dunării de Jos cu cea a despotului Terter de la Dristra în sectorul estic, nu credem că a fost una întâmplătoare. Fără îndoială, despotul Dristrei a căutat să fructifice o conjunctură politico-militară care era favorabilă scopurilor sale, dar în același timp, cu titlu de ipoteză, considerăm că nu putem exclude o coordonare a acțiunilor antimuntene ai celor doi aliați ai Genovei. Nu este exclus ca însăși diplomația genoveză să fi fost instigatoarea acțiunii lui Terter împotriva Țării Românești.

Succesul obținut în vara anului 1377 în confruntarea cu Ungaria a avut o însemnată militaro-strategică deosebită în contextul general al relațiilor conflictuale din spațiul mediteranean-pontic. Ea a permis menținerea sub controlul incontestabil al aliaților Veneției a importante artere de comunicație care era Dunărea, până în regiunea Silistrei, împiedicând, totodată, stabilirea unui contact direct la gurile fluviului între stăpânirile genoveze și a cele maghiare și, implicit, realizarea joncțiunii în zonă a forțelor celor două mari puteri aliate.

Considerații finale. În deceniul opt al secolului al XIV-lea relațiile internaționale din spațiul mediteranean-pontic au evoluat sub incidența redeschiderii disputelor pentru supremație și controlul deșeurilor comerciale din Marea Mediterană și Marea Neagră dintre cele două republici maritime și negustorești italiene rivale, Veneția și Genova. Disputele veneto-genoveze declanșate în Cipru în 1372, vor degenera în a doua jumătate a aceluiași deceniu în conflictul pentru stăpânirea insulei Tenedos (1376-1377) și în cel de-al patrulea conflict dintre cele două republici italiene rivale (1377-1381).

În Pontul de Vest și la gurile Dunării, Despotatul Dobrogean, aflat în conflict cu Genova și coloniile sale încă din a doua jumătate a anului 1360, va opta pentru alianța cu Veneția. Angajat într-o amplă politică pontică, despotul Dobrotici al Dobrogei va susține în 1374, tentativa ginerelui său Mihail Paleologos, fiul basileului Ioan V, de a ocupa tronul Marilor Comneni de la Trapezunt, pentru a relua apoi tentativa în martie 1376 cu concursul Veneției, dar fără succes. Declanșarea conflictului veneto-genovez în 1376 și răsturnarea politică de la Bizanț inițiată de Genova, materializată în depunerea împăratului Ioan V și înlocuirea sa cu fiul său Andronikos IV, care va adera la alianța cu comuna ligure, își vor arăta efectele negative și în spațiul danubiano-pontic. În septembrie 1376, pe fondul evenimentelor de la Constantinopol, prințul Terter, fiul lui Dobrotici, care va îmbrățișa cauza împăratului Andronikos IV, va provoca secesiunea regiunii Dristrei unde va pune bazele unei seniorii proprii, de sine stătătoare, devenită Despotatul Dristrei, după recunoașterea bizantină. Prins în conflictul cu genovezii și cu aliatul acestora, basileul Andronikos IV, Dobrotici nu a putut interveni imediat pentru a pune capăt

⁶⁸ DIR, B, 50-51, doc. 34.

⁶⁹ Cronicile turcești, I, 111, 154.

uzurpării lui Terter. Acest lucru i-a permis despotului de la Dristra să-și consolideze pozițiile și să-și extindă stăpânirile în detrimentul Despotatului Dobrogean până către Cernavodă, spre NE, respectiv până dincolo de Turtucaia, spre apus. Noua formațiune politică din spațiul danubiano-pontic va adera la alianța cu Genova și cu Imperiul Bizantin.

La Dunărea de Jos, Țara Românească, în alianță cu Despotatul Dobrogean, elimina, în anii 1368-1369, prezența maghiară la Vidin, instaurată în 1365, anihilând temporar politica expansionistă a Ungariei angevine, aliata Genovei, spre gurile Dunării. În continuarea acțiunii lor cele două state românești vor elimina prezența genoveză de la Chilia, care va intra sub stăpânirea Țării Românești (1370-a. 1372) și vor pune capăt existenței unei formațiuni politice înființate de emirul mongol Demetrius, aliată a Ungariei și Genovei (c. 1370). Deschiderea conflictului veneto-genovez în 1376 a constituit semnalul reluării de către regele Ungariei, Ludovic I de Anjou, a politicii sale expansioniste spre gurile Dunării. În aceste condiții, Țara Românească se încadra *de facto* în tabăra Veneției. În prima parte a anului 1376, regele Ungariei ocupă Severinul, dar în vara anului 1377, domnul muntean Radu I, susținut de țarul bulgar de la Vidin, Ivan Stracimir, și de turci și beneficiind de sprijinul material al Veneției, a zdrobit tentativa regelui Ungariei de a supune Țara Românească. Concomitent, cu acțiunea maghiară, Terter, despotul Dristrei, speculând incapacitatea Țării Românești de a se angaja militar pe două fronturi concomitent și, implicit, de a riposta acțiunii sale, și-a extins stăpânirile și pe malul stâng al Dunării, în detrimentul vecinului său nord-dunărean. Succesul obținut în vara anului 1377 în confruntarea cu Ungaria a avut o însemnătate militaro-strategică deosebită în contextul general al relațiilor conflictuale din spațiul mediteranean-pontic. Ea a permis menținerea sub controlul incontestabil al aliaților Veneției a importante artere de comunicație care era Dunărea, până în regiunea Silistrei, împiedicând, totodată, stabilirea unui contact direct la gurile fluviului între stăpânirile genoveze și a cele maghiare și realizarea joncțiunii în zonă a forțelor celor două mari puteri aliate.

Bibliografie

- Cronici turcești privind Țările Române*, extrase, vol. I: *Sec. XV-mijlocul sec. XVII*, ed. M. Guboglu și M. Mehmet, București, 1966.
- Documenta Romaniae Historica*, D. *Relații între Țările Române*, I, (1222-1456), București, 1977.
- Documente privitoare la istoria României. Veacul XIII, XIV și XV*, B. *Țara Românească (1247-1500)*, București, 1953.
- Documente privitoare la istoria României. Veacul XIV*, C. *Transilvania*, IV, (1341-1350), București, 1955.
- Alexandrescu-Dresca Bulgaru, M. M. 1973-1975, *Formarea despotatului lui Dobrotici*, Peuce 4, 233-247.
- Alexandrescu-Dresca Bulgaru, M. M. 1975, *La seigneurie de Dobrotici. Fief de Byzance*, în *Actes du XIVe Congrès International des Études Byzantines. Bucarest, 6-12 septembre 1971*, 14, II, București, 13-20.
- Balard, M. 1975, *Les Génois dans l'ouest de la mer Noire au XIVe siècles*, în *Actes du XIVe Congrès International des Études Byzantines. Bucarest, 6-12 septembre 1971*, 14, II, București, 21-32.
- Balard, M. 1978, *La Romanie génoise (XIIe-début du XVe siècle)*, Roma.
- Balard, M. 1980a, *Gênes et l'outre-mer*, II: *Actes de Kilia du notaire Antonio di Ponzò*, Paris-La Haye-New York.
- Balard, M. 1980b, *Un document génois sur la langue roumaine en 1360*, RÉSEE 18, 2, 233-238.
- Barnea, I., Ștefănescu, Șt. 1971, *Din istoria Dobrogei*, III, *Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, București.
- Brătianu, Gh. I. 1926, *L'expédition de Louis I-er de Hongrie contre le prince de Valachie Radu I-er Basarab en 1377*, RHSEE 2, 4-6, 73-82.
- Brătianu, Gh. I. 1965, *Demetrius princeps Tartarorum (ca. 1360-1380)*, Revue des Études Roumaines 9-10, București, 39-46.
- Chalcocondil, L. 1958, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, București.
- Ciobanu, T. 2003, *Voievozi desăvârșitori ai statelor medievale Țara Românească și Moldova. De la Basarab I și Bogdan I la Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun*, Timișoara.
- Constantinescu, N. 1979, *Vladislav I. 1364-1377*, București.
- Daru, P. 1853, *Histoire de la republique de Venise*⁴, II, Paris.
- Diaconu, P. 1978, *O formațiune statală la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului al XIV-lea necunoscută până în prezent*, SCIVA 29, 2, 185-201.
- Diehl, Ch. 2006, *La repubblica di Venezia. La storia secolare di questa città straordinaria, le circostanze che la resero grande e le cause che ne provocarono la decadenza*, Roma.
- Ducas 1958, *Istoria turco-bizantină (1341-1462)*, Grecu, V. (ed.), București.
- Eskenasy, V. 1981, *Din istoria litoralului vest-pontic: Dobrotici și relațiile sale cu Genova*, RdI 34, 1, 2047-2063.
- Hadjidemetriou, K. 2004, *Istoria Ciprului*, București.
- Holban, Maria, 1956, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină (Rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Vidinului)*, SMIM 1, 7-56.

- Hurmuzaki, E. 1890, *Documente privitoare la istoria românilor*, I, partea 2: 1346-1450, culese, adnotate și publicate de N. Densușianu, București.
- Iliescu, O. 1978, *Contribuții numismatice la localizarea Chilieii bizantine*, SCIVA 29, 2, 203-213.
- Iorga, N. 1899, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle*, București.
- Iorga, N. 1914, *Veneția în Marea Neagră*, I, *Dobrotici*, AARMSI 2, 36, 1043-1070.
- Iosipescu, S. 1985, *Balica, Dobrotiță, Ioancu*, București.
- Kogălniceanu, C. 1986, *Radu I – viteazul părinte al lui Mircea cel Mare*, MagIst 20, 8 (233), 15-18.
- Lane, Fr. C. 2008, *Storia di Venezia*¹³, Torino.
- Lebeau, Ch 1836, *Histoire de Bas-Empire*², 20, Paris.
- Mărculescu, O. 1937, *Balica și Dobrotici (doi dinastați pontici)*, Analele Dobrogei 18, 184-214.
- Mărculeț, V. 2002, *Relațiile Imperiului bizantin și ale republicilor maritime italiene cu Țările Române până în secolul al XV-lea*, Sibiu.
- Mărculeț, V. 2002-2003, *The international context of the transformation of Wallachia and Moldavia into Pontic states (1358-1392)*, SIB 26-27, 31-54.
- Mărculeț, V. 2006, *Considerații asupra începuturilor statului dobrogean*, AMMR 9, 219-237.
- Mărculeț, V. 2007a, *Atacurile galeorum pirratorum domini Dobrodiacie și debutul conflictului dobrogeano-genovez din a doua jumătate a sec. al XIV-lea*, AMMR 10, 167-174.
- Mărculeț, V. 2007b, *Conflictul dobrogeano-genovez (1360-1387) – componentă a luptei pentru supremație în bazinul vest-pontic din a doua jumătate a secolului al XIV-lea*, Pontica 40, 371-397.
- Miklosich, F., Müller, J. 1860, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani. MCCCXV-MCCCCII*, I, Vindobonae.
- Moisil, C. 1906, *Despotatul lui Dobrotici*, Convorbiri Literare 40, 6-8, București, 680-692.
- Mosto, A. da 2007, *I Dogi di Venezia*⁵, Firenze-Milano.
- Norwich, J.J. 2003, *A History a Venice*⁴, Penguin Books.
- Papacostea, Ș. 1999, *Geneza statului în Evul Mediu românesc*, București.
- Raiteri, S. 1973, *Atti rogati a Licostomo da Domenico da Carignano (1373) e Oberto Grassi da Voltri (1383-1384)*, în Balbi, G., Raiteri, S., *Notai genovesi in Oltremare. Atti rogati a Caffa e a Licostomo (sec. XIV)*, Genova.
- Rezachevici, C. 2001, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova. a. 1324-1881*, I: *Secolele XIV-XVI*, București.
- Ștefănescu, Șt. 1967, *Despotatul Dobrogean de la Dobrotici la Mircea cel Bătrân*, MagIst 1, 9, 46-48, 53.
- Thiriet, F. 1958, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie*, I: 1329-1399, Paris-La Haye.
- Thiriet, F. 1959, *La Roumanie vénitienne au Moyen Âge. Le développement et l'exploitation du domaine colonial vénitien (XIIe-XVe siècles)*, Paris.

Vasile Mărculeț
 Grup Școlar de Industrie Ușoară
 str. Sticlei, nr. 9,
 551130, Mediaș, jud. Sibiu
 tel. 0269-836748
 vasmarculet@yahoo.com